

Poučení z Hitlera

Nástup nacismu k moci byl v mnohém podobný dnešku

E. J. DIONNE JR.

Jak se demokratické země dostanou do bodu, kdy se vzdají vlády nad svými vlastními záležitostmi? Za jakých okolností uchvátí demagogové široké publikum s pomocí iracionálních, emocionálních výzev vykloubených z faktů, logiky a morálních principů? Kdy politici odpovědní za udržení demokratického systému podlehnou diktátorům?

Podobné otázky jsou pro nás na začátku 21. století naléhavější, než bychom si přáli. V devadesátých letech se zdálo, že demokracie je na postupu. Dnes máme strach, že se tok mezinárodních událostí stáčí k autokracii a autoritarismu.

Novýma očima

To je také důvod, proč byste si na svůj seznam letní četby měli zařadit knihu Benjamina Cartera Hetta s názvem *The Death of Democracy: Hitler's Rise to Power and the Downfall of the Weimar Republic* (Smrt demokracie: Hitlerův nástup k moci a pád Výmarské republiky).

Hett je profesorem historie na The City University of New York. Řadí se do společnosti uznávaných vědců jako Richard J. Evans nebo Ian Kershaw, kteří osvětlují sociální a politické síly, jež dokázaly zplodit vražedný režim uprostřed demokratického systému.

Pokud je to dávno známý příběh, Hettova živá a pronikavá studie nabízí působivý a nový úhel pohledu inspirovaný hrozbami, jež ohrožují svobodné společnosti na celém světě.

„V každé epoše vnímáme minulost rozdílným způsobem podle toho, jak vidíme sami sebe a své vlastní zkušenosti,“ píše Hett. „Jedna epocha si na minulosti všimne detailů, které druhá pomine. To je také důvod, proč dějiny jsou a musí být stále znovu přepisovány.“

Míra, v jaké Hettovo vyprávění rezonuje s naší dobou, je zároveň strašidelná i poučná. Podívejme se například na tento výrok hlavního Hitlerova propagandisty Josepha Goebbelse: „V každém případě chceme postavit zed,

ochrannou zed.“ Nebo tento bolestný postřeh socialisty Ernsta Tollera: „Lidé jsou již unaveni rozumem, unaveni myšlením a zvažováním. Ptají se, k čemu nám rozum v posledních letech byl, k čemu nám byly znalosti a chápání.“

Jak Hett poznamenává: „Klíčem k pochopení, proč mnoho Němců podporovalo (Hitlera), spočívá v tom, jak nacisté odvrhli racionální, skutečný svět... Hitler tomuto útěku před realitou dokázal propůjčit hlas jako žádný jiný německý politik v té době.“

Širší kontext také odpovídá. Hett tvrdí, že nacistické hnutí bylo „reakcí na naprostý triumf globálního liberálního kapitalismu na konci první světové války“ a že logika této chaotické doby „dotlačila odpůrce úsporných opatření k tomu, aby se stali zároveň i odpůrci liberální demokracie“. Nacismus měl kořeny v antisemitismu, bigotnosti a vymezování se proti ostatním. Využil ale také ekonomického neklidu přiznávajícího ortodoxními ekonomickými programy, jež prohloubily rány ekonomické krize.

Konzervativci by se také měli zamyslet nad rozhodnutími tehdejšího německého establishmentu včetně velkých firem, armády, kulturně konzervativních protestantů a velkých vlastníků půdy. Ti všichni pomohli Hitlerovi k moci, protože nenáviděli levici více – včetně umírněných sociálních demokratů, kteří představovali páteř Výmarské republiky –, než milovali republiku a politickou svobodu.

Hett píše, že členové „konzervativního establishmentu ... mohli Hitlera zastavit. Místo toho se ale rozhodli využít ho i přesto, že spojenectví mezi konzervativci a nacisty bylo vždy prapodivné.“ Na jiném místě poznamenává, že „demokracie nemohla fungovat v je-

jich prospěch právě proto, že jejich zájmy nedokázaly přitáhnout podporu většiny voličů“.

Politici a další mocní, kteří Hitlerovi pomohli stát se kancléřem, věřili, že ho mohou použít jako zbraň ke zničení levice a zároveň ho udržet pod kontrolou. To první se jim podařilo, druhé nikoli. Důsledky byly katastrofální pro ty, kteří se stali obětí Hitlerovy genocidy, i pro samotné Německo. Němečtí konzervativci neměli zájem vidět svou zemi roz-

drcenou válkou a okleštěnou o část území. Jejich kroky ve třicátých letech ale přesně k takovým důsledkům vedly.

KLÍČEM JE
ZPŮSOB, JAKÝM
NACISTÉ
ODVRHLI
RACIONÁLNÍ,
REÁLNÝ SVĚT.

Tak daleko, tak blízko

Lidé si neradi berou poučení z nacistické zkušenosti, protože osobní srovnání dnešních politiků s Hitlerem je vždy chybou. Hitlerovy zločiny spadají do své vlastní kategorie. To by

nám však nemělo bránit ve schopnosti řídit se varováním plynoucím z politické éry, jež vedla ke kolapsu svobody v Německu. Schopnost vidět tehdejší události jako „široké protestní hnutí, jež se střetávalo se složitou strukturou sebeštedrých zájmů elit v atmosféře stále náchylnější k agresivnímu vytváření mýtů a iracionálních postojů, pomáhá odstranit exotický příděch evokovaný vlajkami s hákovými kříži a vyrovnávanými šiky elitních jednotek“.

„Všechno najednou vypadá blízke a dobře známé,“ píše Hett.

Skutečně vypadá. A naším úkolem je zabránit tomu, aby se „všechno“ znovu opakovalo. ●

Autor je stálým komentátorem Washington Post.

Další komentář Fareeda Zakarii vyjde 10. září 2018.

© 2018, Washington Post Writers Group